

Interventie versus de markt

Op verschillende terreinen is de markt bezig het interventionisme op losse schroeven te stellen; de invloed van het grootste kartel ooit ter wereld ontstaan, de OPEC, verliest zienderogen aan betekenis en hetzelfde geldt voor het langst bestaande kartel: het De Beers diamantensyndicaat. De hoge prijzen, door de kartels afgedwongen, hebben speuracties naar nieuwe vindplaatsen voor de produkten uitgelokt, consumptie of verbruik doen dalen en de voorraadvorming verplaatst van afnemers naar leveranciers. Op deze, welhaast klassieke wijze hebben de kartellerende producenten wederom hun teruggang voorbereid.

De andere grote interventionist, de overheid, is eveneens in een forse crisis gewikkeld. Vooral in West-Europa heeft zij een groot aantal beschermde posities verkregen en de prijzen van haar goederen of diensten tot buitensporige hoogten opgedreven. De schatkist is immers, evenals de vier onverzadigbaren van de Spreuken-dichter (30 : 16), degene die nooit zegt: genoeg. Ook hier bleven de economische gevolgen niet uit. In toenemende mate weigert de samenleving voor de onbetaalde rekeningen van vadertje staat op te draaien. Men ontduikt, stelt zich te weer, loopt te hoop. Naast individuele personen, ondernemingen en vakbonden die de staats-interventies afwijzen, verheffen nu zelfs gemeenten hun stem omdat zij de monopolieprijzen voor energieleveranties beu zijn. Het verzet is algemeen en heeft één gemeenschappelijke noemer: het interventionisme van de staat. Het gevoel van veel economische subjecten groeit dat de markt voordelen biedt: vaak lagere prijzen, snellere levering, meer keuzemogelijkheid, een minder autoritaire behandeling, de nieuwste dingen die al afgeleverd worden terwijl de planmakers nog zitten te dromen over hun zoveelste papieren bouwvel. Kortom, het gevoel dat de markt „geen woorden, maar daden” verkoopt.

Voor economen is het goed bij deze gang van zaken enkele vragen te stellen. Hoe werd de markt gedefinieerd en waar is dat interventionisme vandaan gekomen? Op welke gronden is het bedreven en met welk oogmerk? Het antwoord hierop kan als een samenvatting van decennia van economisch denken gelden: de markt is na de marginalistische revolutie gezien als een optimalisatie-instrument. De maatschappij zou, door dat instrument onbelemmerd te laten werken, tot een reeks optimale uitkomsten geraken op het gebied van produktie, verdeling en ruil. De zes of zeven decennia na de vestiging van het optimalisatiedenken (1900-1970) werden vervolgens benut om duidelijk te maken dat de markt geen „optimizer” is, maar gebreken vertoont die correctie behoeven en wel door middel van interventies van de zijde van de staat. Achtereenvolgens betrof dat:

- kartels en monopolies, leidend tot mededingings- en antitrustpolitiek;
- de inkomensverdeling, zodat herverdeling door middel van belastingen, toeslagen, subsidies enz. noodzakelijk werd geacht;
- de stabiliteit van het stelsel dat, in gebreke zijnde, hersteld moest worden door allerhande stabiliserende instituties (als sociale-zekerheidsregelingen) en soorten beleid (macro-politiek);
- de externe effecten die als „onzichtbare kosten” of „onzichtbare voordelen” van de marktwerking (Pigou) gewaardeerd moesten worden.

Sinds een jaar of tien is daar bijgekomen dat de markt niet het instrument is gebleken om maatschappelijke ongelijkheden naar ras, sexe, sociale positie, afkomst enz. te egaliseren en een optimaal resultaat te voorschijn te brengen. Vandaar dat het land bol staat van de „positieve discriminatie”, waarvoor de theoretische fundering werd geleverd door John Rawls met zijn *A theory of justice* (1972). De staat betaalt, er komen wetten en commissies, de burgers denken in eerste ronde dat zij, nu het vraagstuk georganiseerd wordt aangepakt, er vanaf zijn, en constateren in tweede ronde dat de zaken mislopen. Daar is bijna altijd de staat, direct of indirect, bij betrokken, en zo groeit het besef dat „big government is a big mistake”.

Men kan niet zeggen dat het denken over het toenemend falen van de economische overheidspolitiek erg ver is gegaan. Geheel in de lijn van het marginale denken worden er, indien al, marginale „verbeteringen” voorgesteld. Een aanpassing hier, een verandering daar, zelfs het alom geprezen WRR-rapport voegt nieuwe bestuursstructuren toe aan wat reeds bestaat en de commissie-Wagner kan evenmin zonder een nieuwe institutie: de MIP dient voortaan de NIB te vergezellen. Een deugdelijk onderzoek naar de functionering van soortgelijke staatsinvesteringsbanken in de ons omringende landen wordt niet ondernomen: men richt de nieuwe institutie eenvoudig op 1).

Toch mag de kernvraag of de markt wel een optimalisatie-instrument met te corrigeren deviaties is, best in al zijn radicaliteit worden gesteld. Deze vraag wordt door sommigen ontkend: Buchanan kant zich tegen de idee dat de markt een „optimizer” zou zijn, en ziet haar als „conflictsolver” in het strijdperk van de schaarste. Anderen zien haar als dynamische gangmaker, die innovaties uitlokt, en overbodige en verouderde activiteiten opruimt. Mits haar de ruimte wordt gegeven. Over deze visies wil ik het thans niet hebben. Maar de opmerking van de optimalisatie-idee en de daarbij passende deviaties, zou verstrekkend zijn. Wanneer vele deviaties niet van de markt afkomstig zijn, en daarom geen correcties van overheidswege nodig zijn, doet zich de vraag voor wat overheids-optreden dan eigenlijk wel bewerkstelligt. Het antwoord is: de wanorde, want de ingrepen zijn gericht op herstel van deviaties, die niet of niet primair van de markt afkomstig zijn.

Neem de negatieve externe effecten,

nog niet zo lang geleden werden de rokende schoorstenen als voorbeeld aangehaald. Maar wie breekt die thans af? Juist, de markt en wel in sneller tempo dan overheidsingrepen het ooit zou hebben bewerkstelligd. Terwijl in de plan-economieën de vervuiling hand over hand toeneemt en auto's nergens méér stank verspreiden dan in de Oosteuropese steden. En is het de markt die inkomensongelijkheid veroorzaakt en de vermogensverhoudingen scheef trekt? Best, maar dan naar beide kanten, en ook hier gaat dat vlug zoals Jim Slater („the man who touched gold”), Freddie Laker en vele anderen kunnen getuigen. En is de markt zo instabiel? Misschien was dat zo in het industriële tijdperk, waarvan wij thans de uitlopers beleven. Men kan echter evengoed beweren dat de overheden de aanpassing hebben geremd door hun onverantwoorde steunbeleid, zodat de klap nu radicaler en minder gespreid moet vallen.

Men constateert thans een wijd verbreid en groeiend wantrouwen tegen het staatsinterventionisme in de westerse landen. Terwijl de staat bezuiniging predikt, ontloopt zij zich als de grootste schuldenmaker, onafhankelijk of dat het „conservatieve” Amerika of het „progressieve” Nederland betreft. Terwijl de staat het „pacta sunt servanda” waar het eigen belangen betreft laag houdt, kan zij er slechts door dreigementen (oliemaatschappijen) of door stakingen (vakbonden) van af worden gehouden haar bemoeizucht uit te strekken tot andermans contracten dan wel bovengenoemde grondregel van de marktconomieën te schenden. Heeft diezelfde staat met individuen te maken dan steekt het niet zo nauw. Waar is de hooglerarenvakbond, vraagt de minister van Onderwijs geïrriteerd als hij gestoord wordt in zijn plannen emeritaats- en pensioenrechten aan te tasten. Terwijl de staat zich maar al te graag OPEC-conform gedraagt ter zake van de energieprijzen, roept zij ondernemers en vakbonden op prijzen en lonen te matigen. Terwijl de staat het ambtenarenapparaat uitbreidt en met een banenplan leurt, breekt zij anderzijds werkgelegenheid af in sectoren waar deze dringend nodig is (ziekenhuiswezen). De essentie is, in de ogen van velen, dat de staat partij op de markt of bij de verdeling is geworden, en streeft naar maximaal eigen voordeel. Zij staat niet langer boven de partijen, maar exploiteert haar machtsposities in de micro-marktrelaties en verstoort de orde in de macrorelaties. Slogans als „vernieuwend beleid” of „nieuw realisme” helpen de burger niet over zijn scepsis heen. Voor economen betekent deze ontwikkeling dat zij hun markt- en interventietheorieën op de helling moeten zetten: de crisis in de economische wetenschappen reikt verder dan de macro-politiek of econometrie.

H. W. de Jong

1) Zie voor een kritische evaluatie het binnenkort te verschijnen boek onder redactie van B. Hindley, *State-investment corporations in Western Europe*, Londen, 1982.